

SHE'RIY SAN'ATLAR JOZIBASI

Ibragimova Dilovar

*Termiz davlat universiteti O'zbek filologiyasi
fakulteti 1-bosqich talabasi*

Anotatsiya: Mazkur maqolada ayrim she'riy san'atlarning shoir va yozuvchilar ijodida qo'llanilishi va o'rni haqida fikr yuritilgan. Ushbu ilmiy maqola she'riy san'atlarning badiiy -estetik jihatlarini tahlil qilinadi. Quyida keladigan fikrlar jamlanmasida iste'dodli , serqiraa ijodkor Sirojiddin Sayyid, mumtoz adabiyotning salotini Alisher Navoiy va shoirlar ustodi Mavlono Lutfiy ijodidan na'munalar keltirilish orqali badiiy san'atlar jozibasi aks ettirilgan.

Kalit so'zlar: Mubolag'a, she'riy san'atlar , irsoli masal , nazm , nasr, g'azal , tamsil, istiora, kinoya , ruju, tashbih, husni ta'lil , talmeh, tazod

Barchamizga ma'lumki qadim davrlardan beri adabiyot deb atalmish bo'stonning gullari yashnab, buloqlari yanada chuqurroq qaynashda davom etyapti .Adabiyot- bu mo'jizaviy xazina va mana shu xazinaning bisotini nasr va nazm deb atalmish siym-u zarlar tashkil qiladi. Keling unda ushbu xazinaning **nazm** deb atalmish bir qismiga e'tibor qarataylik.

Nazm -bu she'rlardir. She'rlarning jozibasi , go'zalligi eng asosiy negizi bu **she'riy san'atlar** hisoblanadi. She'rning qanchalik mazmunliligi, betakrorligi va yorqinligi albatta shoirning yuksak didi va mahoratiga bog'liqdir. Nazm go'zal bo'lishi uchun she'riy san'atlardan to'g'ri foydalanish ularni she'r mavzusiga xos va mos tarzda qo'llay olish ular orqali kitobxonning yuragiga joylashib olish hech gap emas. She'riy san'atlardan foydalanish qadim davrlardan qo'llanilib va rivojlanib kelmoqda, ayniqsa buyuk mutaffakkir ,g'azal mulkining sulltono bo'lmish **Alisher Navoiy** davrida va ulug' mutaffakkir **Mavlono Lutfiy** davrida eng yuqori cho'qqilarni zabt etdi. O'z she'rlari, g'azallari ,ruboiy va tuyuqlarni ularning go'zalligini, so'z va uning sehridan to'g'ri foydalanish yo'li bilangina namoyon qila olishgan.

Zamonmizning yetuk va didli shoirlarimizdan biri hisoblangan Sirojiddin Sayyid ham o'zining betakror va purma'no she'rlarida she'riy san'atlarga murojaat qilgan . Mumtoz va zamonaviy adabiyotimizda muhim o'rin tutgan va eng ko'p qo'llaniladigan bir qator san'atlarni sanab o'tadigan bo'lsak ular **tazod , talmeh , tashbih , istiora, husni ta'lil, mubolag'a ,irsoli masal , tamsil , kinoya , ruju** va

boshqa bir necha xil san'atlarni aytib o'tishimiz mumkin. Yuqorida keltirilganlar san'atlardan **husni ta'lil** va **mubolag'a** san'atlariga to'xtalib o'tamiz va Sirojiddin Sayyid she'rlarida ushbu san'atlarning qay darajada yuksak mahorat bilan qo'llanilganini aytib o'tamiz.

Husni ta'lil san'ati arabcha so'zdan olingan bo'lib "chiroyli dalillash" degan ma'noni anglatadi. Yanada tushunarliroq qilib aytadigan bo'lsak biror bir hodisani chiroyli qilib ta'riflab berish degani. Masalan turkiy adabiyot so'z san'atining ustoz va buyuk mutaffikiri **Alisher Navoiyning** quyidagi baytiga nazar solamiz.

Charx tong otkuncha yig'lar mehrin yeldin yoshirub,

Go'yi ul sargashtaning ham bir musofir yori bor .

Ya'ni dunyo tong otguncha , qorong'uda mehri va sevgisini yeldan ya'ni shamoldan yashirib yig'laydi, go'yo u sargashtaning ham musofirlikda bir yori bordur degan fikrlarni xusni ta'lil san'atidan foydalanib yozadi. Dunyo yig'isining sababi bor va dalili shundan iboratki uning yori bor va u yor undan uzoqlarda, shuning uchun u yor firoqida sog'inchdan kuyib yig'laydi. Biz esa charxni yor ya'ni inson obraziga , yoridan uzoqlarda ,sog'inchdan to'lg'anoyotgan tunlarini bezovtalik va ko'z yosh bilan o'tkazayotgan yosh oshiq yigit obraziga almashtiramiz . Oddiy voqeliklarni ham she'riy san'atlar jozibasidan foydalanib ajib badiiy ijod mahsuliga aylantira olamiz.

Endi muhim san'atlardan biri hisoblangan MUBOLAG'A san'atiga va uning Sirojiddin Sayyid ijodida qo'llanishiga to'xtalsak.

Mubolag'a bu arabcha so'zdan olingan bo'lib "**kuchaytirish**", "**kattalashtirish**" degan ma'nolarni bildiradi ya'ni bo'lmagan narsalarni bo'ldirish yoki voqelikni judayam orttirib yuborgan holda ifodalash san'atidir. Misol sifatida S.Sayyidning " Vatanim " she'ridan parcha keltirib ifodalaymiz.

Masalan :

Quloq solsam shivirlagay

Xatto toshlaring .

Oy-u quyosh, kamalaklar

Ko'z-u qoshlaring

Beshigimni tebratgandir

Qaldirg'ochlaring,

Oy-u quyosh ko'rpa solgan

Ayvonim ,Vatan.

Ushbu she'r na'munasida ham Mubolag'a san'ati qo'llanilgan.

Agar nazmdagi jumalarga e'tibor beradigan bo'lsak, inson aqliga sig'maydigan o'xshatish va mubolag'alar qo'llangan. Ya'ni toshlar, oy, quyosh, kamalak shivirlamaydi, bola beshigini qaldirg'och tebratolmaydi mana shu kabi voqeliklarni mubolag'aga ajoyib qilingan solingan na'munalarini ko'rishimiz mumkin shoir ijodida.

Bundan tashqari yana misol keltiradigan bo'lsak S.Sayyid o'zining "Uyingdagi beshiklaring" she'rida Mubolag'a san'atining yorqin na'munalariga murojaat qilgan.

Buncha munglig' bu dunyoning soylari,
Soylarida yig'lab borar oylari.
Sarg'aymishdir ko'nglim qolgan joylari,
Yulduzlari kumush-kumush yig'laydi.

Ushbu parchani muhokama qiladigan bo'lsak, hayotiy faktlar va na'munalar ko'zi bilan qarajak, bu dunyoning soylari munglig' bo'lmaydi, oylar hech qachon yig'lamaydi, ko'ngil bu mavhum tushuncha va u hech qachon sarg'aymaydi. She'rning go'zalligi va ta'sirchanligini oshirish uchun mana shunday ajoyib mubolag'a na'munalaridan foydalangan, serqirra ijodkorimiz Sirojiddin Sayyid.

Ushbu san'at faqat she'r va g'azallarda emas balki dostonlarda ham o'z ifodasini topgan. Masalan milliy dostonimiz "Alpomish"ni oladigan bo'lsak unda juda ham ko'p mubolag'a san'atidann qo'llanilgan. Alpomishni chuqurga tushib ketganida uni oti Boychibor o'z dumini tashlab qutqarib olishi, yoki yoshgina yetti yoshar bolaning o'n to'rt botmonli yoyni ko'tarib otishi, do'sti Qorajon bilan salomlashganda uning qovurg'alarini sindirib yuborishi bularning barchasi aqlga sig'mas hodisa ekanligi bir tomondan kitobxonni shoshirib qo'ysa, ikkinchi tomondan asarning qiziqarliligini va voqealar rivojining tez su'ratlarda qizg'in borishini ta'minlaydi.

Firoq isitmasi andoq tanimdan o't chiqorur,
Ki gar tabib iligim tutsa, barmog'i qabarur

(LUTFIY)

Mavlono Lutfiyning ushbu g'azalida ham Mubolag'a san'atining ajoyib na'munasi ko'rsatilgan. Ya'ni firoq, ayriliq isitmasidan jonimdan o't ya'ni olov

chiqar , ushbu dardimni bilish uchun qo'limni ushlagan tabibning qo'li jarohatlanur degan aqlga sig'mas mubolag'alar keltirib o'tadi.

Mubolag'a san'ati nafaqat qadim davr mumtoz adabiyotida balki hozirgi zamonaviy adabiyotimizda ham keng qo'llanilib kelinmoqda. Sababi ushbu san'at asar qizg'inligini, voqealar rivojining keskirligini oshiradi. Hozirgi kunda ushbu san'at hajviy asarlarda , keng qo'llanilib kelinmoqda. Ushbu san'atning badiiy adabiyotimizda o'rni juda beqiyos. Nafaqt mubolag'a balki boshqa san'atlar ham badiiy adabiyotimiz uchun muhim rol o'ynaydi va nasr va nazmning poydevori desak mubolag'a bo'lmaydi.

Foydalanilgan manbalar:

Anvar Hojiahmedovning “Mumtoz badiiyat malohati” asari. “Шарк”
Нашриети Тошкент-1999